

אמנם מתגלה לפנינו יסוד גדול, ממה שתבע השטן שאף שהיה איוב ברום המדרגות והמעלות ועשה רצון קונו בשלימות שעדיין לא הגיע עבודתו לאיכות העבודה של אברהם אבינו. מצינו למדין כי כך אומנותו של השטן לקטרג על הצדיקים שיש ביכולתם להתרומם יותר בעבודת ה' ולעלות למדרגה יותר גבוהה אם היו רוצים בכך בכל לבבם.

ובזה יש לפרש מאמרם ז"ל (מדרש תנחומא ויגש והובא ברש"י מקץ מב,ד) שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, שאין הכוונה שמקטרג רק על חטאי האדם הפרטיים אלא גם על מה שלא מתבונן האדם במצבו שבא לידי סכנה ואינו מנצל ההזדמנות באותה שעה לעליה רוחנית באמונה בהשגחה פרטית ובבטחון ביתר שאת ויתר עוז.

ובברכת קריאת שמע אומרים "יוכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה" שצריך ביאור, הרי קבלת עול מלכות שמים היא פעולה בחירית שהעובד מחליט לקבל על עצמו עול עבודתו ית' (ועי' בדברינו חוקת כ"ב) ואיך שייך ענין זה במלאכים שאינם בעלי בחירה. וכן יש להעיר בפיוט "ונתנה תוקף" שאומרים "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין" איזה אימת הדין שייך אצל מלאכי מרום, וכן מצינו על הפסוק (איוב א,ו) "ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם" שאמרו חז"ל (תרגום יב"ע שם והובא ברש"י) והוה ביומא דדינא בריש שתא, שהיה ראש השנה, וכנראה שבא השטן עם המלאכים מחמת היותו יום הדין גם על העליונים, וצריך להבין איזה אימת הדין שייך במלאכים.

ואולי יש לומר שאף שאין להם בחירה לעבור י"ע רצון קונם או לבטל דבר משליחותם מכל מקום נמצא אצלם ענין בחירה באיכות עבודתם שלפי זריזותם וכיו"ב תתרום או תשפל מדרגתם, והיות שקטרוג השטן הוא על מה שלא מתעלים לדרגה יותר גבוהה לכן שייך אימת הדין גם אצל המלאכים, "יוכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים" פ"י מהמלאכים שעומדים למעלה מהם להקדיש ליוצרים ביתר שאת בשפה יותר ברורה ובנעימה יותר קדושה.

(כג,טז) וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר.

ובגמ' בבא בתרא (טו): וכעין זה ברש"י (פרשת וארא) אמרו חז"ל על הפסוק הנאמר באיוב (א,ז) "ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' משוט בארץ ומהתהלך בה" אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה עד שקנה בדי' מאות שקל כסף לא הרהר אחר מדותיך "ויאמר ה' אל השטן השמת לבך על עבדי איוב וכו"ו. ויש לעיין אם כל כך גדלה הנסיון במה שהיה צריך לקנות מקום

קבורת שרה עד שגם השטן הודה על מדרגתו הנפלאה של אברהם אבינו למה לא נחשב דבר זה בין הנסיונות. עוד קשה שהרי העקידה היתה הנסיון האחרון כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה נו,יא) ומה זה שניסהו הקב"ה בקבורת שרה.

והענין הוא ששם "נסיון" לא יתכן למאמין כאברהם אבינו שלא היה אצלו מקום כלל לשום קושיא או הרהור, וזהו שנאמר (נחמיה ט,ח) "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" שבלב נאמן אין מקום להרהור כלל על מדותיו של הקב"ה. ולכן כשרצה לקבור את שרה ולא מצא מקום כי אם בדי' מאות שקל כסף לא היה בזה שום "נסיון".

ולאור זה נבין דברי הגמ' שבא השטן בטענה שאין איוב במדרגת האמונה השלימה של אברהם אבינו לפי שלא היו לאיוב נסיונות. ובאמת סוף סוף לא עמד בנסיון ופתח פיו בטענות על הקב"ה ככתוב בספר איוב.

הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים

(בראשית כד יג)

ניצב על עין המים ואינו שואב בעצמו

פשוטו של מקרא אינו מובן, אליעזר עומד בתפילה לקב"ה להצלחת מציאת זיווגו של יצחק, מדוע הוא מציין לפני הקב"ה היכן הוא עומד. לא מצינו מעולם תפילה כזו, בה המתפלל מציין את מקום עמידתו, הנה אנוכי ניצב בעיר פלונית וכו'. וגם מסברא קשה וכי הקב"ה אינו יודע היכן הוא נמצא שהוא צריך "להזכיר" לקב"ה היכן הוא.

ומבאר המלבי"ם שדבר זה היה חלק מן התפילה, וחלק מהנסיון והבחינה שבחן אליעזר את רבקה, וכך הוא אומר: הנה אנכי נצב על עין המים, אני עומד ממש בסמוך על עין המים, אליעזר היה גיבור חיל, הוא היה שקול בכוחו כנגד שלש מאות ושמונה עשרה איש כמו שדרשו חז"ל, אברהם אבינו לוקח אותו להלחם כנגד מלכים אדירים, והוא עומד ליד עין המים, היה אמור לעלות במחשבתה של רבקה אמנו הרהור, שאדם גיבור כזה צריך לטרוח בעצמו לקחת מעט מים מן הבאר, ואין עליו להזדקק לחסדיה של ילדה קטנה בת שלש שנים, אשר בקושי רב יכולה לשאוב מים מן הבאר, אם בכל זאת היא תעשה עימי חסד, אות הוא שהחסד שלה הוא מסוג החסד של אברהם אבינו, חסד לשם חסד.

מידת החסד שלנו תלויה פעמים רבות במקבל החסד, כלומר אם לנגד עינינו יתייצב בן אדם גברתן בריא בגופו ובנפשו ויבקש צדקה, יהיו כאלו שישאלו אותו מדוע אינו הולך לעבוד והוא מתפרנס מן הצדקה, ואף מי שיתן לו לא יתן בידו נדבה הגונה, אך לעומת זאת כאשר יתייצב לנגד עינינו אדם חולני קטוע רגל וכל מראהו אומר עוני ומחסור יכמרו רחמינו עליו ונעניק לו נדבה הגונה, כלומר מידת ההטבה שלנו היא תלויה במידת הרחמים שמעורר מבקש ההטבה.

אך אצל אברהם אבינו לא היה הדבר כן, וכפי שכבר הבאנו לעיל בפרשת וירא, הוא שכנע אנשים שאינם מבינים מה זה בשר ויין והסביר להם כי כדאי לטעום בשר ויין, החסד היה חסד לשם חסד למען היטיב עם בריותיו של הקב"ה ולא מחמת רחמים על הנזקק, אם רבקה אמנו נותנת לאליעזר מים אות הוא שהיא מיטיבה לשם הטבה מבלי שום חשבונות.

רק נערה ממשפחת אברהם תסכים להשקות

על דרך זה מסביר הספורנו את דברי הכתוב (בראשית כד כא) וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֵה לָהּ מִחֵרֵשׁ לְדַעַת הַהֲצִלִיחַ ה' דְּרָכּוֹ אִם לֹא, מדוע היה משתאה. מסביר הספורנו שהוא חשש שמא תבקש דבר מה בשכרה, מחריש הוא אפילו לא אמר לה תודה כדי לבדוק האם היא מצפה לאיזה תגמול של כסף או הכרת הטוב, כאשר ראה שאיננה מבקשת מאומה מיד הבין שה' הצליח דרכו.

על פי זה יתבארו לנו היטיב דברי חז"ל (תענית ד, א) שלשה שאלו שלא כהוגן וכו', אחד מהם הוא אליעזר שאמר והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו', אולי תהיה חגרת או סומא. שואל המהרש"א אולי הוא היא לא תהיה ממשפחתו, והתשובה לכך היא כנ"ל אם תאמר שתה וגם גמליך אשקה, על כרחך שהיא ממשפחת אברהם, אנשים אחרים אינם מסוגלים לעשות חסד כזה, גוי אינו מבין את ציווי התורה די מחסורו אשר יחסר לו, שלעני בן טובים צריכים לתת סוס לרוץ לפניו, אם בכל זאת תסכים לתת לו ודאי שהיא ממשפחתו של אברהם שהם בעלי מידות הגונות ובעלי חסד.

חיי שרה: א) בת ק' כבת כ' וכו'. דרשת רבנו בזה נמצאת בסי' (האנגלי) שיעורי הרב, תשנ"ד, עמ' ק"כ-קכ"ג.

ב) מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים (כ"ג, א'). והביא רש"י מהמדרש, בת ק' כבת כ' וכו', וכולם שוים לטובה. ונראה לפרש בכונת המדרש, שימי הנדלות לא קלקלו ולא טשטשו את המעלות של ימי הילדות, שבאותו זמן היתה גם נערה וגם זקנה, ואפשרות של תרתי דסתרי זה באדם אחד הוא הסימן המובהק על גדלות אותו האדם. דהנה ארבעת המצוות הכי חשובות הלא הם תלמוד תורה, תפילה, אמונה ואהבת ד'. ומצוות תלמוד תורה הרי מתקיימת עם המוח והשכל, ובאמת רק שייכת ליחידי סגולה שמוחם חזק. ובכונת התיבה "זקן" הבינו רז"ל דקאי אתלמיד חכם, זה שקנה חכמה, כי לפי טבעו של עולם, הזקן יש לו יותר הבנה. כי הזקנה מביאה עמה חוש הבקורת (קריטיסיזם) וחוש הספקנות (סקעפטיסיזם), אשר מבלי שתי מדות אלו הלימוד בודאי יהיה לקוי. (וחבל, שלפעמים מביאה הזקנה גם לידי רגש של מרירות ושל ציניות.)

ומאידך גיסא, התפילה מתקיימת ביתר שאת אצל המוח של צעיר, שיש בו מדת העניויות וביטול עצמו, (בנגוד לזקן הלומד תורה, שמרגיש ביותר בחשיבות עצמו.) וחשון השון התהלים (פרק קל"א) שיר המעלות לדוד, ד' לא גבה לבי ולא רמו עיני ... נפשי כגמול עלי אמו, כגמול עלי נפשי, שרק התינוק יש לו את רגש הבטחון המוחלט באמו, וזהו שסיים דוד (שמה) יחל ישראל אל ד', בבטחון מוחלט ובהכנעה גמורה אלו יתברך.

וכן בנוגע לאמונה, שצריכה להיות בלי ספקות ובלי תנאים, [ואשר איננה בחינת קונפידנ"ס אלא בחינת פיט"ה], והמאמין באמת מוכרח לוותר הרבה פעמים על השכל שלו ועל שיקול הדעת שלו, ולמסור גם את גופו וגם את שכלו לד', כתינוק הנ"ל. [ומש"כ צירניחובסקי "אני מאמין באדם", הוא לשון של גדוף ממש, ועומדים כנגדו דברי דוד המלך בסי' תהלים - כל האדם כוזב, שאי אפשר לבטוח בשום אדם לגמרי במאה אחוז.] ובכדי להאמין, צריך האדם המבוגר לעורר בעצמו את רגשי הילד שבו.

והנה בכל חייו של אברהם אבינו בנה כמה מזבחות, אך לא הקריב עליהם כלום, חוץ מבשעת העקידה, שהקריב האיל תחת בנו. והנה כשצוהו ד' על דבר העקדה, היה דבר זה עומד בסתירה גמורה לכל תכלית חייו ולכל פעילותו, שתמיד דרש בפני עובדי העבודה זרה נגד הקרבת קרבנות של בני אדם, ועכשיו כשצוהו ד' להקריב את בנו שלו, לא הקשה כלום ולא אמר מאומה, וזוהי אמונה, שמוותר על שיקול הדעת שלו. וכן בשעת תפילתו הזכיר אברהם אבינו ביטול עצמיותו, ואנכי עפר ואפר. הרי שכמו שהיתה שרה באותו הזמן נערה וגם זקנה, כמו כן היה אברהם אבינו באותו הזמן נער וגם זקן. שלעניני תפילה ואמונה צריכים מעלת הילדות, ולתלמוד תורה - מעלת הזקנה. וזוהי אחת התכונות החשובות שבנפש היהודי שלמדנו מן האבות.